

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 2 (2019), št. 2 / Year 2 (2019), No. 2

Maribor, 2019

Moderna arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse

Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 2 (2019), št. 2 / Year 2 (2019), No. 2

ISSN 2591-0884 (online)

ISSN 2591-0876 (CD_ROM)

Izdaja / Published by:

Pokrajinski arhiv Maribor / Regional Archives Maribor

Glavni in odgovorni urednik / Chief and Responsible editor:

*Ivan Fras, prof., Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor,
telefon/ Phone: +386 2228 5017; e-pošta/e-mail: ivan.fras@pokarh-mb.si*

Glavna urednica / Editor in chief:

mag. Nina Gostenčnik

Uredniški odbor / editorial board:

- dr. Thomas Aigner, Diözesanarchiv St. Pölten, Avstrija
- dr. Borut Batagelj, Zgodovinski arhiv Celje, Slovenija
- dr. Bojan Cvelfar, Arhiv Republike Slovenije, Slovenija
- mag. Nada Čibej, Pokrajinski arhiv Koper, Slovenija
- Ivan Fras, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija
- mag. Nina Gostenčnik, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija
- dr. Joachim Kemper, Institut für Stadtgeschichte Frankfurt am Main, Nemčija
- Leopold Mikec Avberšek, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija
- dr. Miroslav Novak, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija
- dr. Rik Opsommer, Stadsarchief Ieper - Universiteit Gent, Belgija
- Darko Rubčić, Državni arhiv u Zagrebu, Hrvaška
- dr. Izet Šabotić, Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli, Bosna in Hercegovina
- mag. Boštjan Zajšek, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija

Recenziranje / Peer review process:

Prispevki so recenzirani. Za objavo je potrebna pozitivna recenzija. Proces recenziranja je anonimen. / All articles for publication in the conference proceedings are peer-reviewed. A positive review is needed for publication. The review process is anonymous.

Lektoriranje / Proof-reading:

mag. Boštjan Zajšek, mag. Nina Gostenčnik

Prevajanje:

mag. Boštjan Zajšek (slovenščina), mag. Nina Gostenčnik (slovenščina, angleščina), Lučka Mlinarič (bosanščina, hrvaščina, srbsščina)

Oblikovanje in prelom / Design and typesetting:

mag. Nina Gostenčnik

Objavljeni prispevki so prosto dostopni. Vse avtorske pravice ima izdajatelj Pokrajinski arhiv Maribor.

©Pokrajinski arhiv Maribor Za prijavo in objavo prispevkov ni potrebno plačilo. / The publication offers open access to whole texts of the published articles. ©Pokrajinski arhiv Maribor. All articles are published free of charge.

<http://www.pokarh-mb.si/si/p/3/49/moderna-arhivistika.html>

Prejeto / Received: 1. 2. 2019

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 Review article

EVIDENTIRANJE IN UREJANJE ARHIVSKEGA GRADIVA PRI SLOVENSkih IZSELJENIŠKIH DRUŠTVIH V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

mag. Danijela JURIČIĆ ČARGO, Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC, Maja POVALEJ, mag. Alenka STARMAN ALIČ

Arhiv Republike Slovenije Ljubljana, Slovenija
daniela.jurcic@gov.si, andreja.skofljanec@gov.si,
maja.povalej@gov.si, alenka.starman-alic@gov.si

Izveleček:

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini, ki je pomembno za Slovenijo in Slovence, ima dolgo zgodovino in je od leta 1966 zapisano tudi v slovenski arhivski zakonodaji. Posebno mesto v tem kontekstu predstavlja izseljensko arhivsko gradivo, ki priča o dejavnosti in pomenu slovenskih izseljenskih skupnosti v priseljskih deželah, omogoča raziskovanje izseljenstva ter krepi etnično in kulturno identiteto izseljencev. Evidentiranje izseljenskega arhivskega gradiva se je v preteklosti izvajalo več ali manj stihijsko in v glavnem v okviru raziskovalnih inštitucij. Od leta 2015 poteka načrtno evidentiranje gradiva slovenskih izseljenskih skupnosti, ki ga izvaja Arhiv RS v sodelovanju z Uradom Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu in ob katerem se izseljencem nudi arhivska strokovna pomoč na terenu.

V prispevku so predstavljeni potek evidentiranja, ugotovitve glede materialnega varovanja gradiva in njegove vsebine, opozorjeno je na problematiko hrambe in dostopa ter na težave, s katerimi se slovenski izseljenci srečujejo pri varstvu arhivskega gradiva. Podrobno je predstavljeno evidentiranje v Združenih državah Amerike.

Ključne besede:

evidentiranje arhivskega gradiva, slovenski izseljenci, slovenske organizacije v Združenih državah Amerike

Abstract:

Recording and Arranging Archives at Slovene Emigrant Societies in Neighbouring Counties and Abroad

The recording of archival material, which is located abroad and is of importance for Slovenia and Slovenians, has a long and established tradition in Slovenia. It was introduced in archival legislation already back in 1966. Archival records of Slovenian national communities abroad provides an insight into their activities and lives, it strengthens the ethnical and cultural identity of Slovenians abroad, as well as constitutes a very important source for further research on migration processes. In the past, the recording of archival material was carried out by various research institutes, however, since 2015, a more strategically planned recording of archival material has been established in cooperation between the Archives of the Republic of Slovenia and the Office of the Government of the Republic of Slovenia for Slovenians Abroad. Slovenian communities abroad are given expert advice and help on how to preserve their archival material. The present paper describes the process of the recording such archival material, it explains the

main problems encountered by the Slovenians abroad when dealing with storage, access and preservation of their archival material, and draws a conclusion on how such archival material is to be protected in the future. Also presented in the paper is a detailed case study on the recording of archival material in the United States of America.

Key words:

recording of archival material, Slovenians abroad, Slovenian communities in the United States of America

1. UVOD

Vpetost slovenskega ozemlja v različne zgodovinske državne tvorbe, spremembe družbenih sistemov in izseljevanje so povzročili, da je »slovensko« arhivsko gradivo danes mogoče najti v številnih državah sveta, v javnih in zasebnih kulturnih in arhivskih ustanovah, zavodih in društvih ter pri posameznikih. Pomena arhivskega gradiva, ki nastaja zunaj slovenskih meja, se je že zgodaj zavedala tudi slovenska arhivska stroka, evidentiranje tovrstnega arhivskega gradiva pa je našla mesto tudi v slovenski zakonodaji, in sicer od leta 1966 dalje.¹ Pri arhivskem gradivu, ki je pomembno za Slovence in Slovenijo ter nastaja zunaj njenih meja, ima posebno vlogo arhivsko gradivo slovenskih izseljencev, gradivo, ki so ga ustvarili izseljenci sami,² in to predvsem zaradi njegovega večplastnega pomena. To gradivo omogoča raziskovanje slovenskega izseljenstva ter pri domači strokovni in širši javnosti krepi zavedanje o pomenu slovenstva zunaj meja današnje domovine, slovenske izseljence povezuje z njihovo etnično identiteto in lastnimi koreninami, pomaga jim pri prenašanju tradicionalnih kulturnih vrednot iz generacije v generacijo ter krepi zavedanje o njihovi vlogi pri oblikovanju priseljenjske družbe, priseljenjsko družbo pa bogati in ozavešča o njeni večetničnosti in večkulturnosti ter pomenu priseljenjencev za razvoj te družbe. Istočasno je to arhivsko gradivo tudi izredno ranljivo in bolj izpostavljeno izgubi, saj praviloma nastaja v zasebnem sektorju, ki se ga zakonske podlage za varstvo arhivskega gradiva ne dotikajo, večinoma je pisano v jeziku skupnosti, ki je priseljenjski družbi nerazumljiv, njegovo varovanje pa je pogosto prepuščeno enemu ali več posameznikom, saj z njihovim odhodom običajno izgine tudi pozitiven odnos do gradiva.

2. IZHODIŠČA ZA EVIDENTIRANJE ARHIVSKEGA GRADIVA SLOVENCEV V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

V skladu z zakonskimi okviri je o sistematičnem pristopu k evidentiranju arhivskega gradiva, ki je za slovensko zgodovino pomembno, čeprav se hrani izven meja države, začela razmišljati tudi arhivska stroka.³ Tako je bilo evidentiranje med glavnimi temami zborovanja slovenskih arhivistov v Slovenj Gradcu leta 1974, kjer so v enem od sklepov zahtevali izdelavo »načel za izvedbo programa raziskovanje, evidentiranja in

¹ Prvič v Zakonu o arhivskem gradivu in o arhivih z dne 14. 2. 1966 (Ur. l. SRS, št. 4/66). Ta v 29. členu obvezuje Arhiv Slovenije, da »vodi razvid nad stiki slovenskih arhivov s tujino«. Arhivski zakon iz leta 1973 v 30. členu določa, da Arhiv SRS »vodi republiško evidenco arhivskega gradiva in evidentira arhivsko gradivo, ki je v tujini in zadeva SR Slovenijo in Slovence« (Ur. l. SRS, št. 34/73). Zadnji arhivski zakon iz leta 2014 v 53. členu določa, da med dejavnost arhivov sodi tudi »evidentiranje arhivskega gradiva, ki je v zamejstvu in po svetu ter se nanaša na Slovenijo in Slovence, dopolnjevanje lastnega gradiva z reprodukcijami tega gradiva ter izdelovanje vodnikov in drugih pripomočkov o arhivskem gradivu« (ZVDAGA, Ur. l. RS, št. 30/06 in 51/14).

² O širšem pomenu »arhivskega gradiva slovenskih izseljencev« več Drnovšek, 1999, str. 18.

³ Več o tem Šmid, 2009.

reproduciranja arhivskega gradiva, ki zadeva Slovenijo in Slovence in je v tujih arhivih» (Umek, Kobal, 1978). Če je bilo v tem obdobju evidentiranje bolj domena raziskovalcev in vezano na posamezne raziskovalne teme, pa so na zborovanju prvič izpostavili potrebo po sistematičnem evidentiranju, ki naj poteka po dolgoročno načrtanem programu.

Leta 1999, ko je bilo evidentiranje tovrstnega gradiva ponovno tema zborovanja arhivskega društva, je Marjan Drnovšek (Drnovšek, 1999) v svojem prispevku kot prvi izpostavil težave in izzive, pred katere so postavljeni raziskovalci slovenskega izseljenstva, ter nujnost evidentiranja tudi tega gradiva, ki se pogosto ne hrani v arhivskih ustanovah, ampak pri družtvih in posameznikih. Ugotavljal je popolno odsotnost sistematičnega in koordiniranega pristopa z izdelanimi kriteriji, zaradi česar so bila evidentiranja usmerjena glede na raziskovalne teme raziskovalcev, kopije gradiva pa pogosto niso našle svojega mesta v arhivu, da bi tako postale dostopne tudi drugim raziskovalcem. Predlagal je skupno delovanje vseh zainteresiranih inštitucij doma ter v zamejstvu in izseljenstvu, z jasno izdelanimi kriteriji in cilji, postopno evidentiranje arhivskega gradiva pri izseljencih ter sprotno objavo rezultatov v obliki vodnikov in popisov arhivskega gradiva.⁴ Iste teme se je dotaknila tudi okrogla miza z naslovom Slovensko izseljensko gradivo v organizaciji ZRC SAZU leta 2000 (Drnovšek, 2000).

V evidentiranje izseljenskega gradiva so bile že v začetku vključene različne ustanove, od raziskovalnih inštitutov do arhivov in knjižnic. Prve preglede stanja arhivskega gradiva slovenskih izseljencev, do določene mere tudi evidenc tega gradiva, smo tako dobili v letih 2001 do 2008 v okviru več ciljnih raziskovalnih projektov, katerih nosilec je bil Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.⁵ M. Drnovšek je prispeval preglede za Nemčijo, Francijo in Luksemburg (Drnovšek 2004, 2008), Breda Čebulj Sajko in Aleks Kalc za Avstralijo (Čebulj Sajko, 2011), Breda Čebulj Sajko tudi za ZDA in Švedsko. Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije je tudi podpiral in se aktivno vključil v pobude za zbiranje izseljenskega gradiva, je soustanovitelj Zgodovinskega arhiva za slovenske Avstralce za Novi Južni Wales.

S strani arhivskih inštitucij je od začetka 90. let 20. stoletja svoje strokovno arhivsko znanje med kanadskimi Slovenci širila Milica Trebše Štolfa,⁶ ki je ob evidentiranju gradiva pomagala pri njegovem zbiranju, urejanju in popisovanju, kopije gradiva pa izročala v hrambo Arhivu RS.⁷ Edini primer evidentiranja arhivskega gradiva slovenskih zamejskih organizacij v Goriški pokrajini v Italiji je s pomočjo zunanjih sodelavcev leta 2003 prispeval Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Poleg raziskovalnih in arhivskih ustanov se je v aktivno skrb za ohranitev izseljenskega arhivskega gradiva vključeval tudi Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (USZS). Ob vsakoletnih razpisih za sofinanciranje dela izseljenskih organizacij so del sredstev v preteklosti namenili tudi skrbi za urejanje in tehnično opremo arhivskega gradiva.

⁴ V prispevku M. Drnovšek povzema tudi osnovne značilnosti arhivskega gradiva slovenskih izseljencev, začetke zanimanja za tovrstno gradivo ter skrb za njegovo ohranjanje.

⁵ V sodelovanju z Znanstveno-raziskovalnim središčem Koper.

⁶ Milica Trebše Štolfa, arhivistka Pokrajinskega arhiva Koper v pokoju, je več let opravljala evidentiranje arhivskega gradiva kanadskih Slovencev. V sklopu tega projekta je evidentirano gradivo fotokopirala in kopije izročala Arhivu RS v letih od 1991 do 2018. Napisala je vrsto knjig o kanadskih slovenskih društvih, s pisanjem društvenih zbornikov pa je spodbudila tudi številna druga slovenska društva v Kanadi, da so v knjižni obliki zabeležila svojo zgodovino.

⁷ Kopije gradiva kanadskih Slovencev, ki jih je evidentirala M. Trebše Štolfa, se hranijo v Arhivu RS v fondih SI AS 1273, Slovensko kulturno društvo Simon Gregorčič v Torontu, SI AS 1284, Vzajemna podpora zveza Bled v Kanadi in zbirki SI AS 1408, Zbirka kopij arhivskega gradiva Slovencev v Kanadi.

Prej omenjene razprave in diskusije so pokazale, da se skrbi za izseljensko gradivo pri nas posvečajo različne ustanove, vsaka glede na svoje cilje in prioritete, in da bi sodelovanje lahko prineslo boljše rezultate. V letih 1999 do 2008 je tako Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije pri ZRC SAZU v sodelovanju z Uradom vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu (dalje: USZS) ter Arhivom RS organiziral tri tečaje za člane izseljenskih društev, ki skrbijo za arhive (Čebulj Sajko, 2011). Kljub pozitivnim rezultatom seminarjev se je pokazalo, da je slišano teoretično znanje težko prenesti v prakso, zato je USZS leta 2014 sprožil pobudo, da bi v sodelovanju z Arhivom RS in izseljenskimi društvi začeli s projektom, katerega cilj bo pomagati izseljenskim arhivarjem pri urejanju njihovih društvenih arhivov in jih usposabljeni za samostojno delo, hkrati pa dati arhivistom možnost, da dopolnijo evidenco tovrstnega gradiva. Na tej podlagi je bil septembra 2015 med obema ustanovama podpisan dogovor, ki določa cilje obiskov izseljenskih društev in predvideva tudi financiranje projekta. V dogovoru opredeljeni cilji projekta so: ugotavljanje materialnega stanja arhiva društva, svetovanje članom društva v zvezi z urejanjem, popisovanjem, hrambo in digitalizacijo gradiva. Hkrati se dopolni evidenca arhivskega gradiva v tujini, dogovor pa predvideva tudi vzpostavitev baze digitaliziranega gradiva Slovencev po svetu. USZS je razposlal med izseljenska društva poziv in jim predstavil projekt. Hkrati jih je zaprosil tudi za odgovore na kratek vprašalnik o arhivskem gradivu, ki ga hranijo. Na podlagi teh odgovorov se arhivisti na obisk lahko bolje pripravijo ter učinkoviteje izkoristijo čas, ki je na voljo. USZS poziv pošlje vsako leto, nato pa se v dogovoru z ARS in izseljenskimi društvi začrta letni plan. Rezultati evidentiranja so objavljeni na spletni strani ARS in vsako leto tudi v publikaciji Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini.⁸

3. EVIDENTIRANJE PRI SLOVENSKIH IZSELJENSKIH DRUŠTVIH IN ORGANIZACIJAH 2015–2018

3.1 Potek evidentiranja in splošno stanje

Na osnovi podpisanega dogovora so strokovni delavci iz ARS v letih od 2015 do 2018 evidentirali arhivsko gradivo slovenskih izseljencev pri 32 slovenskih društvih in organizacijah v Argentini (2016),⁹ Avstraliji (2017),¹⁰ Bosni in Hercegovini (2015, 2016, 2017),¹¹ na Hrvaškem (2016),¹² v Nemčiji (2017, 2018),¹³ Srbiji (2016)¹⁴ in Združenih državah Amerike (2017).¹⁵

⁸ Popisi evidentiranega gradiva slovenskih izseljencev so objavljeni v publikacijah *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*, 13, 1, 2017 in *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14, 3, 2018.

⁹ *Zedinjena Slovenija Buenos Aires*.

¹⁰ *Zgodovinski arhiv za slovenske Avstralce za Novi Južni Wales Sydney, Slovensko-avstralski klub Planica Wollongong, Slovensko društvo Planica Springvale, Slovensko društvo Melbourne, Slovensko društvo Ivan Cankar Geelong in Slovensko-avstralski družabni in športni klub Jadran Diggers Rest*.

¹¹ *Društvo Slovencev Republike Srbske Triglav Banja Luka, Slovenska skupnost Tuzla, Slovensko kulturno društvo Cankar Sarajevo*.

¹² *Slovensko kulturno društvo Istra Pulj*.

¹³ *Slovensko kulturno prosvetno društvo Sava Frankfurt, Slovensko kulturno društvo Lipa München in Slovensko kulturno in športno društvo Drava Augsburg*.

¹⁴ *Društvo Slovencev Kredarica Novi Sad*.

¹⁵ *Slovenska ženska zveza Amerike Joliet, Kranjska slovenska katoliška jednota Joliet, Slovenski katoliški in kulturni center Lemont, Slovenska Pristava Cleveland, Župnija sv. Marije Vnebovzete Cleveland, Župnija sv. Lovrenca Cleveland, Slovenski dom za ostarele Cleveland, Slovenski narodni domovi Collinwood, West Park in Nash v Clevelandu, Slovenska dobrodelna zveza Cleveland, Zgodovinsko društvo Western Reserve Cleveland, Muzej polke Cleveland, Slovenski delavski dom Cleveland*.

Evidentiranja pri izseljencih potekajo različno, saj se delo prilagaja razmeram na terenu ter željam in potrebam izseljencev, predvsem pa med tistimi izseljenskimi skupnostmi, ki same vidijo interes in potrebo po boljšem varstvu arhivskega gradiva, ki nastaja pri njihovem delovanju. Izseljence ob evidentiranju usmerjamo v splošno varstvo arhivskega gradiva: katero gradivo je arhivsko, kako ga materialno varujemo, kako ga opremimo in zaščitimo, kakšni prostori so primerni za hrambo, kako gradivo v grobem uredimo in izdelamo popis vsebine. Zaradi potreb izdelave evidenc gradiva ga tudi popišemo in, če dopušča čas, tudi uredimo. V stiku z društvi arhivisti ostajamo tudi po vrnitvi, če se pri delu z arhivi pojavijo dileme (posebej ko želijo začeti z digitalizacijo gradiva).

V evropskih državah gre običajno za obisk pri posamičnem izseljenskem društvu v časovnem okviru 3 do 4 dni, v prekomorskih državah pa obisk traja okrog 14 dni. V tem času arhivisti obiščemo več društev, v različnih krajih in včasih tudi različnih (zveznih) državah.¹⁶ Pri tem so, kar zadeva arhivsko gradivo in njegovo hrambo, razmere med izseljenskimi društvi in organizacijami dostikrat neprimerljive. Ponekod imajo izseljenci sodobne arhivske prostore, v katerih se hrani več ali manj urejeno in popisano gradivo (npr. v Sydneyju), drugod je gradivo neurejeno ter se hrani v kletnih ali drugih neprimernih prostorih, nekatera društva ne premorejo niti lastnih prostorov. Takšen primer so izseljenska društva v južni Nemčiji, kjer se gradivo hrani na domovih funkcionarjev. Pri njih smo zato v prostorih Generalnega konzulata RS v Münchnu izvedle delavnico, na kateri smo s predstavniki več slovenskih društev spregovorile o pomenu in varstvu arhivskega gradiva. Težava s prostori in opremo je opazna pri izseljenskih organizacijah v večini evropskih držav, ki smo jih obiskale.

V nekaterih državah nekdanje Jugoslavije slovenska izseljenska društva po osamosvojitvi doživljajo razcvet po številu članstva in aktivnostih, raste število učencev, ki obiskujejo dopolnilno šolo slovenskega jezika, ker jim članstvo nudi veliko priložnosti, kot je denimo študij v Evropski uniji. Precej manj težav s prostori za hrambo arhivskega gradiva, ki je večinoma tudi urejeno in grobo popisano, imajo v prekomorskih državah, saj ima večina slovenskih društev lastne stavbe (domove), v katerih so prostori tudi za sodoben arhiv. Soočajo pa se s staranjem in upadanjem števila članstva, vedno manjšo rabo slovenščine ter asimilacijo.¹⁷ Vse manj je mladih in motiviranih članov, ki so pripravljeni vlagati svoj čas in energijo v delovanje društev, urejanje in hrambo arhivskega gradiva. Sodobni slovenski izseljenci, ki se izseljujejo v drugačnih okoliščinah, s tistimi, ki so v izseljenstvu že druga ali tretja generacija, nimajo stikov in ti dve skupini le poredkoma najdejo skupen interes. Težavo predstavlja tudi vzdrževanje ogromnih stavbnih kompleksov, ki so bili zgrajeni v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja za potrebe takrat zelo živahnega društvenega življenja, ko je število aktivnih članov presegalo desetkratnik današnjega števila.

Pomembna pri delovanju izseljenskih društev ter nastanku in varstvu arhivskega gradiva je tudi podpora priseljenskega okolja. Ponekod lokalne oblasti s ponosom izpostavljajo svojo večetničnost in večkulturnost (Avstralija, Argentina, Hrvaška, pokrajina Vojvodina v Srbiji, delno Nemčija), pripravljene so finančno podpirati različne priseljenske skupnosti in njihovo delovanje ter jih vključujejo v različne lokalne projekte. Drugod je takšen interes precej manjši, zato so v takšnih okoljih izseljenske organizacije manj prepoznavne in dejavne.

Slovenski društveni dom Cleveland, Slovenski muzeji in arhiv Cleveland ter Slovensko rodoslovno društvo Cleveland.

¹⁶ V Avstraliji smo obiskale društva v zveznih državah Novi Južni Wales in Viktorija, v ZDA pa Illinois in Ohio.

¹⁷ *Izjema je povojna slovenska emigracija v Argentini, kjer je slovenski jezik še vedno živ.*

3.2 Vsebina arhivskega gradiva društev in organizacij slovenskih izseljencev

Nastanek in delovanje izseljenskih društev in organizacij ima svoje posebnosti, zato je tudi njihovo arhivsko gradivo na nekaterih področjih specifično ter se včasih razlikuje od kategorij arhivskega gradiva, ki nastaja pri delovanju društev v matični domovini. Zato je treba biti pri njegovi valorizaciji previdnejši ter upoštevati okoliščine njegovega nastanka in pomena za določeno izseljensko društvo in organizacijo. Na splošno velja, da se povsod pojavljajo pravni akti (ustanovitveni, pravila in statuti ipd.), zapisniki skupščin, občnih zborov in drugih društvenih teles ali podružnic, finančna dokumentacija (predvsem sofinanciranje dejavnosti), letna poročila, evidence članov, gradivo sekcij in skupin (folklornih, likovnih, balinarskih in drugih športnih sekcij, pevskih zborov in glasbenih skupin, dramskih skupin, lovskih, ribiških in čebelarških sekcij ...) in dnevna korespondenca, običajno urejena kronološko. Pomembno mesto med gradivom izseljenskih organizacij zaseda dopolnilni pouk slovenskega jezika, ki so ga društva organizirala, sofinancirala in s pomočjo članov vodila v društvenih prostorih. Med tovrstnim gradivom najdemo sezname učencev, predloge učnih programov, zapisnike roditeljskih sestankov in delovna poročila učiteljev ter tudi gradivo o prizadevanjih za uveljavitev slovenskega jezika kot učnega predmeta na srednjih šolah in univerzah. Po količini in zanimivosti vsebine je potrebno izpostaviti gradivo številnih prireditev, ki so jih organizirala ali na njih sodelovala izseljenska društva in organizacije. V tem sklopu najdemo vabila in programe prireditev, sezname udeležencev oz. nastopajočih, korespondenco, priložnostne drobne tiske (letake, plakate ipd.) ter pomembno fotografsko in avdio-video gradivo. Pri društvih in organizacijah, ki premorejo lastne društvene domove, je potrebno omeniti gradbeno dokumentacijo (načrti društvenih domov in drugih prostorov), gradivo zbiralnih akcij za nakup zemljišč ali zidavo domov in drugih društvenih objektov (balinišč, dvoran, kapelic, muzejskih, lovskih in drugih sob, spomenikov znanim Slovincem idr.), delnice deležnikov in solastnikov teh objektov in podobno gradivo. Številna društva imajo razvito publicistično dejavnost: med gradivom tako lahko najdemo gradivo uredniških odborov, periodične publikacije, biltene, strokovne publikacije, zbornike ob obletnicah, pesniške zbirke ... Večina društev zbira in hrani časopisno gradivo, ki priča o njihovi aktivnosti v priseljenški družbi (izrezki iz časopisov, časopisni članki z omembami društva ali njegove dejavnosti, intervjuji s člani idr.), kar je za društva z vidika kontinuitete dokumentiranosti društvenega delovanja velikega pomena. V priseljenških državah, ki podpirajo delovanje priseljenških organizacij, se le-te predstavljajo ter informirajo člane skupnosti v številnih lokalnih etničnih radijskih oddajah. Tovrstno gradivo smo evidentirale in zaznale predvsem v Avstraliji, vsebinsko pa gre za programe in avdio zapise radijskih oddaj.¹⁸ Posebej je treba izpostaviti tudi fotografsko gradivo, ki ga hrani večina izseljenskih društev. Običajno gre za analogne in digitalne fotografije srečanj, prireditev, izletov, pohodov in drugih družabnih dogodkov, za katere načeloma velja, da so slabo dokumentirane (običajno le ime in čas dogodka) in v slabšem materialnem stanju (predvsem analogne fotografije, ki so shranjene v neprimernih albumih).¹⁹

¹⁸ Zaradi hrambe tovrstnega gradiva na starih avdio kasetah in drage digitalizacije, le-to sodi med najbolj ogroženo izseljensko gradivo.

¹⁹ Izjema je npr. Slovensko društvo Melbourne, ki svojo zbirko fotografij hrani v več arhivskih brez kislinjskih albumih, ki so jim jih priporočili arhivski strokovnjaki iz avstralskih arhivov.

Kar zadeva pojavno obliko, še vedno prevladuje gradivo v papirni obliki, a ga vse bolj izpodriva digitalno. Medtem ko se izseljenci dokaj dobro znajdejo pri varovanju gradiva v analogni obliki, za digitalno gradivo to ne drži. Arhivsko gradivo v digitalni obliki, ki je po vsebini običajno zelo pomembno (zapisniki skupščin in sej društvenih teles, evidence članov in neštete fotografije ter video zapisi), se pogosto hrani na kakšnem zastarelem računalniku ali v oblaku, brez izdelanih kopij ter v formatih, ki ne zagotavljajo dolgoročno hrambo. Zato je v bodoče potrebno več pozornosti nameniti varstvu tega gradiva in ozaveščanju izseljenskih organizacij o možnostih njegove varne hrambe.

4. ŠTUDIJA PRIMERA – EVIDENTIRANJE V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE²⁰

V okviru evidentiranja arhivskega gradiva v tujini sta arhivistki Alenka Starman Alič in Maja Povalej v letu 2017 obiskali Zvezni državi Illinois in Ohio. Namen njunega prvega evidentiranja v Združenih državah Amerike (ZDA) je bil pregled obstoječega stanja najbolj ogroženih arhivov slovenskih izseljenskih društev in organizacij v mestih Joliet (Illinois), Lemont (Illinois) in Cleveland (Ohio).

Po neuradnih ocenah se število Slovencev v Združenih državah Amerike in njihovih potomcev giblje med 300.000 pa vse do 600.000.²¹ V ZDA so se Slovenci množično naseljevali že v 19. stoletju in prvih desetletjih 20. stoletja, nato pa je po letu 1945 sledil še nov val naseljencev. Največ slovenskih priseljencev se je naselilo na severozahodu in srednjem zahodu ZDA, kar lahko razlagamo s hitrim industrijskim razvojem teh regij in razmeroma stabilno kmečko strukturo tamkajšnjega prebivalstva. Na poselitev so poleg ekonomskih in političnih dejavnikov vplivale tudi težnje, da se je večina slovenskih priseljencev naselila na območjih, kjer so že živeli njihovi predhodniki. Pomembno vlogo pri izbiri kraja poselitve je imelo tudi podnebje in tako so se večinoma naselili v krajih, kjer so bile podobne podnebne razmere kot v njihovi stari domovini. Večina slovenskih priseljencev se je naselila v mestih in v nekaterih izoblikovala strnjene naselbine, v katerih obstaja vsaj ena od etničnih organizacijskih struktur – društvo bratskih podpornih organizacij, slovenski narodni dom, slovenska ali mešana katoliška župnija ali uredništvo slovenskega etničnega časopisa (Klemenčič, 1991). Mesto Cleveland tako predstavlja enega najpomembnejših slovenskih središč, med drugim Slovenski narodni dom v Clevelandu še vedno ostaja neuradno središče slovenske kulture v ZDA. Ključnega pomena pri ohranjanju narodnostne identitete med slovenskimi izseljenci imajo slovenski domovi, društva, katoliške župnije in podporne organizacije. Velika večina od njih danes posluje v angleškem jeziku, vse do 50. oz. 60. let prejšnjega stoletja pa je bila slovenščina popolnoma v ospredju. Zatem je počasi začela izgubljati svoj primat in v ospredje je vedno bolj prodiral angleški jezik. Danes le redki ljudje slovenskih korenin še tekoče govorijo slovensko. To predstavlja velik problem pri urejanju arhivskega gradiva, saj zaradi neznanja slovenskega jezika ne namenjajo velikega pomena ohranjanju najstarejšega arhivskega gradiva, ki je nastajalo vse od začetka delovanja teh organizacij.

Osnovni namen evidentiranja je bilo poskrbeti za ohranitev pisne kulturne dediščine izseljenskih društev in organizacij za naše zanamce ter omogočiti raziskovalcem dostop do informacij in osnovnih pomagal, ki jim bodo v pomoč pri znanstvenoraziskovalnem delu s področja izseljenskih študij. Za vsako obiskano organizacijo oz. društvo je bil pripravljen pregled obstoječega stanja in izdelano poročilo o opravljenem evidentiranju arhivskega gradiva. S predstavniki izseljenske organizacije

²⁰ Povzeto po: *Evidentiranje* (2018).

²¹ Sneto s spletne strani <http://www.cleveland.konzulat.si/index.php?id=841> (dostop 4. 6. 2018).

so bili opravljeni in posneti intervjuji, fotografirano je bilo stanje v arhivskih depojih kot tudi izbrana dokumentacija. Za vse obiskane ustanove so bili izdelani sumarni popisi gradiva.

4.1 Joliet in Lemont

Prvi teden, od 1. do 7. oktobra 2017, sta arhivistki obiskali Joliet in Lemont. Največ časa sta preživel na sedežu Slovenske ženske zveze Amerike,²² ki je bila ustanovljena leta 1926 kot Slovensko žensko društvo. Sprva je bil njen sedež v Chicagu, leta 1977, po otvoritvi novih prostorov, pa je bil prestavljen v Joliet. Slovenska ženska zveza ima svoje podružnice po vsej ZDA. Danes jih deluje še 37, njihovo največje število pa je bilo v 50. letih 20. stoletja, ko je delovalo 108 podružnic. Kot neprofitna organizacija se financirajo s članarinami in prostovoljnimi prispevki.

Največji poudarek Slovenske ženske zveze je na izdajanju in hrambi njihove publikacije *Zarja*, ki izhaja od leta 1929 naprej. Gradivo imajo shranjeno v več izvodih na različnih lokacijah. Najstarejše gradivo, ki ga hranijo, so zapisniki sestankov Slovenske ženske zveze in njenih podružnic, pisani v slovenskem jeziku, ki pa ga danes skoraj noben več ne razume. Zaradi nerazumevanja jezika so bili zapisniki razstavljeni po prostoru kot predmeti, ne pa urejeni in varno shranjeni, saj predstavljajo prvovrstno gradivo za raziskovanje zgodovine njihove organizacije. Neznanje slovenskega jezika predstavlja glavni problem, ki otežuje popisovanje, urejanje in vrednotenje gradiva, ki je nastalo do leta 1950. Po tem letu začne prevladovati angleški jezik. Med ohranjenim gradivom je tudi veliko molitvenikov in knjig, ki so jih priseljenci prinesli seboj. Ena njihovih pomembnejših aktivnosti je izdajanje kuharskih knjig. Ohranjenih je tudi veliko muzejskih eksponatov, kot so oblačila in slike. Gradivo obsega spisovno in fotografsko gradivo, tiske ter zvočno in avdiovizualno gradivo. Glavnina gradiva je v fizični obliki, v elektronski obliki so skenirane pristopne izjave, zahteve za izplačilo ob smrti, fotografije ter posameznimi drugi dokumenti. Varnostne kopije za to gradivo ne obstajajo. Po skeniranju še vedno ohranijo originalno gradivo, ki ga shranijo v najetih, klimatsko ustreznih prostorih. Elektronska pošta se ne hrani, pomembnejša dokumentacija, ki je bila poslana v elektronski obliki, pa se natisne. Sama korespondenca se hrani v privatnih elektronskih predalih. Potrebno bi bilo opraviti valorizacijo gradiva in izločitev dokumentov, ki niso nastali pri njihovem delovanju.

Arhivski prostori so bili pred najinim prihodom v slabem stanju. V času obiska sta arhivistki poleg evidentiranja samega gradiva preuredili in uredili arhiv po vsebinskih sklopih. Glavnina gradiva se hrani na sedežu Slovenske ženske zveze v zgornjem in spodnjem nadstropju. V najetem skladiščnem prostoru hranijo več izvodov časopisa *Zarja* ter skenirane prijavnice članic zveze in zahteve za izplačilo ob smrti. V tem prostoru so ustrezni materialni pogoji. Skupni obseg celotnega gradiva predstavlja okrog 175 tekočih metrov. Gradivo se hrani v kovinskih predalčnikih, arhivskih škatlah, velikih kartonastih škatlah, fasciklih in lesenih omarah. Na eni lokaciji hranijo gradivo vseh podružnic, ki pa ga na centralo pošiljajo v kartonastih škatlah in brez evidence, kaj se hrani v posamezni škatli. Gradivo, ki je v celoti ohranjeno, je urejeno po vsebini, znotraj pa deloma kronološko. Zaradi varstva osebnih podatkov je omejen dostop do prijavníc. Potrebno bi bilo organizirati sistematičen način zbiranja in predajanja gradiva podružnic. Skladišča uporabljajo ne samo za hranjenje arhivskega in dokumentarnega gradiva, ampak tudi za hrambo muzejskih eksponatov in knjižničnega gradiva. Ločena so od

²² *Slovenian Union of America, 431 N. Chicago St., Joliet, Illinois 60432, USA.*

drugih prostorov, niso pa zavarovana pred različnimi napeljavami. Prostori so klimatsko ustrezni. Kontrole dostopa ni.

V Jolietu ima sedež še ena slovenska organizacija z dolgoletno tradicijo. To je Kranjska slovenska katoliška jednota (KSKJ), ki danes deluje pod imenom KSKJ Life.²³ Ustanovljena je bila leta 1894. Njen prvotni osnovni namen je bil zavarovanje delavcev, ki so delali težka fizična dela v jeklarni, ter izplačilo zavarovalne vsote v primeru smrti. S tem so poskrbeli za družine umrlih članov. V najstarejšem obdobju delovanja so izdajali časopis z imenom Amerikanski Slovenec. Danes je osnovni namen organizacije zavarovalništvo oziroma investicijski sklad za čas upokojitve. V okviru organizacije sedaj deluje še 38 podružnic s sedeži po različnih krajih ZDA. Sponzorirajo številne slovenske prireditve in podeljujejo štipendije, sredstva pa namenjajo tudi za ohranjanje slovenske kulturne dediščine. Financirajo se s plačevanjem zavarovalnih polic, ki vključuje tudi članarino. Od leta 1915 izdajajo časopis The Voice.

Gradivo KSKJ je ohranjeno od ustanovitve naprej. Urejeno je po vsebini in letih. Najstarejši je zapisnik prvega ustanovnega odbora KSKJ iz leta 1894. Veliko gradiva se še vedno hrani po posameznih podružnicah. Glavnina gradiva, ki ga predstavljajo spisovno in fotografsko gradivo ter tiski, je v fizični obliki. Velik del gradiva so tudi muzealije – gre za razne predmete, kot so obleke, našitki, zastave, priponke, kape in drugi materiali. V elektronski obliki so zadnjih pet let shranjeni zapisniki. Gradivo, ki se hrani v mapah, kartonastih, kovinskih in plastičnih škatlah ter kovinskih regalih, se nahaja na dveh lokacijah – v kletnih prostorih in v prvem nadstropju, skupaj pa obsega 140 tekočih metrov. Skladišča se uporabljajo samo za hranjenje arhivskega in dokumentarnega gradiva in so ločena od drugih prostorov. Prostori so varni pred vdorom vode, čez njih ne potekajo nobene napeljave. Obstaja sistem za gašenje in naprave za javljanje požarov. Izvaja se kontrola dostopa. Del gradiva zaradi lažje uporabe skenirajo, originale pa ohranijo. Gradivo se je v preteklosti urejalo po posameznih sklopih, vendar zaradi neznanja slovenskega jezika, ki predstavlja velik problem, ti sklopi niso ustrezno vsebinsko urejeni. To je še posebej vidno pri gradivu, ki je nastalo do 50. let prejšnjega stoletja in je pisano pretežno v slovenskem jeziku. Gradivo bi bilo potrebno tehnično urediti, popisati in vložiti v arhivske škatle.

Nekaj deset kilometrov stran od Joliet se nahaja Lemont, v katerem stoji Slovenski katoliški in kulturni center.²⁴ Slovenski frančiškani so tu prisotni od leta 1923. Romarski duhovni dom je bil zgrajen v 50. letih 20. stoletja, danes so njegovi najpogostejši uporabniki anonimni alkoholiki. Vse slovenske organizacije so do leta 1995 delovale pri župniji Sv. Štefana v centru mesta Lemont, potem pa so se preselile v novo ustanovljeno Slovensko versko središče. Tu sedaj prirejajo najrazličnejše dogodke in prireditve. V okviru centra deluje pevski zbor, slovenska šola, športni klub in številna društva. Slovenski katoliški-kulturni center se financira z letnimi članarinami in donacijami, frančiškani se financirajo s prispevki vernikov, duhovni dom pa s prispevki udeležencev duhovnih vaj.

Najstarejše ohranjeno gradivo je gradivo župnije Sv. Štefana iz Lemonta s konca 19. stoletja, a je slabo ohranjeno. Matične knjige župnije so bile predane Nadškofijskemu arhivu v Chicagu. Duhovni dom ima najstarejše finančne knjige iz leta 1957. Gradivo Slovenskega katoliškega centra sega v začetek 90. let 20. stoletja, gradivo frančiškanov pa nastaja od leta 1906 naprej. Slednje se predaja frančiškanski provinci v Sloveniji. Veliko gradiva pa se še vedno hrani pri posameznikih, ki bi jih bilo potrebno pozvati, naj preverijo, ali morebiti hranijo kaj gradiva tudi doma. To velja predvsem za številna

²³ KSKJ Life, American Slovenian Catholic Union, 2439 Glenwood Ave., Joliet, IL 60435, USA.

²⁴ Slovenski katoliški in kulturni center, 14230 Main St., Lemont, IL60439, USA.

društva, ki so že ukinjena, kot tudi za tista, ki še vedno delujejo. Ohranjenega je precej gradiva o podpori ameriških Slovencev pri osamosvajanju Slovenije, med njim je tudi precej fotografskega gradiva, ki pa je brez ustreznih podatkov. Pomemben del gradiva predstavlja mesečna revija Ave Maria, ki jo izdajajo v Lemontu že od 1909. Med ohranjenim gradivom je tudi gradivo, ki so ga zbirali posamezni člani društev z vidnejšimi funkcijami. Največ ohranjenega gradiva je spisovnega, sledijo razni tiski in note. V glavnem gre za gradivo v fizični obliki, ki obsega okrog 10 tekočih metrov. Hrani se večinoma v predalčnikih in kartonastih škatlah. Potrebna bi bila valorizacija gradiva in izločitev dvojnikov. Arhivska prostora v Duhovnem domu in Slovenskem narodnem domu uporabljajo tudi za skladiščenje raznih drugih predmetov in prav tako ne ustrezata ostalim kriterijem materialnega varstva.

4.2 Cleveland

Drugi teden oktobra 2017 sta arhivistki preživel v Clevelandu, kjer živi največja skupnost Slovencev v ZDA. V mestu še danes deluje več narodnih domov, dve slovenski župniji in številne slovenske organizacije. Najstarejše so s svojim delovanjem začele že konec 19. stoletja, ko so se v mesto naselili prvi Slovenci. Središče slovenstva je bilo do začetka 80. let 20. stoletja na ulici St. Clair Avenue. Danes tam Slovenci ne živijo več, še vedno pa delujejo nekatere slovenske organizacije. Na več kot stoletno prisotnost Slovencev opozarjajo številne zgradbe, na katerih so zapisana slovenska imena. V tej ulici je bil leta 2008 ustanovljen Slovenski muzej in arhiv. Poleg njega sta Narodni dom in Slovensko rodoslovno društvo. Čez cesto je cerkev župnije sv. Vida, kjer so maše še vedno v slovenskem jeziku, potekajo pa tudi različne kulturno-družbene prireditve in nedeljska šola slovenskega jezika. Enake dejavnosti potekajo tudi v drugi še delujoči slovenski župniji, sv. Marije Vnebovzete, ki se nahaja na območju Collinwooda. Tudi s tega območja so se Slovenci izselili, organizacije pa so tam ostale.

Slovenski narodni domovi so bili od začetka in so še danes središče slovenskega kulturnega in družabnega življenja. Ustanovljeni so bili v začetku 20. stoletja. Z dvorano in barom ter prostorom za bowling ali balinanje so že od začetka predstavljali prostor zbiranja in druženja Slovencev. V narodnih domovih organizirajo različne dogodke, kot so plesi, večerje, koncerti, obletnice in zabave, ter zbirajo različna sredstva. Financirajo se z letnimi članarinami, donacijami, barom in oddajanjem prostorov. Danes se v njih zbira pretežno starejša populacija. Mladi se redko ali pa sploh ne vključujejo v delovanje domov.

V okviru evidentiranja sta arhivistki obiskali naslednje narodne domove: Slovenski narodni dom Collinwood,²⁵ Slovenski narodni dom West Park,²⁶ Slovenski narodni dom Nash,²⁷ Slovenski delavski dom²⁸ in Slovenski društveni dom.²⁹ V nobenem izmed domov nimajo namensko urejenih skladišč za hrambo arhivskega gradiva, ponekod arhiv ni nikoli obstajal, gradivo in različni predmeti so bili shranjeni na različnih koncih, povečini v kovinskih ali lesenih omarah. Ostali kriteriji, ki zagotavljajo ustrezno materialno varstvo, niso bili upoštevani. Narodni domovi hranijo gradivo v fizični obliki: spisovno gradivo, tiske, tehnološke risbe, fotografsko gradivo. Glavnino predstavljajo finančni dokumenti, zapisniki, publikacije, brošure in obletne knjige ter fotografije družabnih dogodkov. Hranijo tudi muzejske predmete. Ker naj bi se dosti gradiva še vedno hranilo pri

²⁵ *The Slovenian Home Society of Collinwood, 15810 Holmes Ave, Cleveland, Ohio, USA.*

²⁶ *Slovenian National Home West Park, 4583 West 130 St, Cleveland, Ohio, USA.*

²⁷ *Slovenian National Home Nash Cleveland, 3563 E 80th Street, Slavic Village, Cleveland, Ohio, USA.*

²⁸ *Slovenian Workmens Home, 15335 Waterloo Rd., Cleveland, Ohio, USA.*

²⁹ *Slovenian Society Home, Euclid 20713, Recher Avenue, Cleveland, Ohio, USA.*

posameznikov doma, bi bilo potrebno izvesti akcijo, kjer bi jih pozvali k zbiranju vsega gradiva, ki bi ga nato uredili in hranili na enem mestu.

Glavno vprašanje, ki se postavlja v zvezi z narodnimi domovi, je, kaj se bo zgodilo z gradivom v primeru zaprtja. V letu 2017 sta se zaprla dva narodna doma, prostor pa se je prodajal. Nihče od vpletenih ni vedel, kaj se bo zgodilo z gradivom. Ob zaprtju Slovenskega narodnega doma West Park, kjer je bilo zelo dobro ohranjeno gradivo od začetka leta 1919 pa do konca leta 2017, so gradivo prenesli v Slovenski muzej in arhiv v Clevelandu.³⁰ Le-ta je bil ustanovljen leta 2008 prav s ciljem, da bi ohranjal slovensko dediščino v Clevelandu in ZDA. Pobudnik ustanovitve je bil takratni generalni konzul v Clevelandu Zvone Žigon, skupaj s somišljeniki. Slovenski muzej in arhiv je neprofitna organizacija, ki prireja različne dogodke in razstave. Financira se z donacijami, sredstvi iz raznih fundacij in članarinami. Veliko sredstev je daroval njegov predsednik Bob Hopkins, pomemben donator pa je tudi Richmond Brothers Foundation.³¹

Slovenski muzej in arhiv nima stalno zaposlene osebe, zato ni stalno odprt. Zaradi kopice neurejenega gradiva ni možno oceniti količine in obsega. Najstarejše gradivo, ki ga hranijo, sta rokopisa Franceta Prešerna iz 60. let 19. stoletja, ki jim ga je podaril Evgen Favetti, ameriški Slovenec iz Clevelanda. Poleg tega hranijo tudi številne knjige, revije, časopise, brošure, publikacije, molitvenike, kasete, note, vinilne plošče, slike, fotografije, muzejske predmete. O pridobljenih predmetih in gradivu ter izročiteljih vodijo prevzemno knjigo. Večina gradiva je v fizični obliki. Vse to gradivo je nastajalo od leta 1870 naprej oz. od začetka preseljevanja Slovencev v Cleveland do današnjih dni. Obstajata dva arhivska prostora, vendar skladišča niso ločena od drugih prostorov in se ne uporabljajo le za hrambo arhivskega gradiva. Nujno bi bilo potrebno opremiti arhivski prostor s policami in začeti s pregledovanjem, urejanjem in popisovanjem gradiva. S tem bi dobili pregled nad tem, katero gradivo Slovenski muzej in arhiv sploh hrani, hkrati pa bi lahko začeli s prevzemanjem gradiva ukinjenih narodnih domov in drugih organizacij, ki so prenehale z delovanjem.

Slovensko rodoslovno društvo³² je v začetku delovalo v istih prostorih kot Slovenski muzej in arhiv, zato se tudi pri njih hrani veliko arhivskega gradiva. Leta 1986 je društvo v Pensilvaniji ustanovil Al Peterlin s ciljem, da pomaga ameriškim in drugim Slovincem po svetu poiskati slovenske korenine. Društvo na letni ravni organizira izlete v Slovenijo, ki so zastavljeni tako, da si udeleženci nekaj dni ogledujejo znamenitosti, preostale dni pa obiskujejo nadškofijski oz. škofijski arhiv in po matičnih knjigah iščejo sorodnike. V ta namen društvo tudi daruje sredstva škofijskim arhivom za digitalizacijo matičnih knjig. Sodelujejo tudi s Slovenskim rodoslovnim društvom v Sloveniji. Organizirajo konference ob različnih obletnicah, na slednjih predavajo o rodoslovju in slovenski kulturi. Ljudje, ki iščejo svoje korenine, večinoma niso vključeni v slovenske organizacije ali pa sploh ne vedo, da so Slovenci, zato jim pomagajo in jih učijo, kako sploh začeti iskati. V Rodoslovnem društvu so pričeli s projektom ustne zgodovine – pogovore s posamezniki snemajo, jih nato transkribirajo in shranijo v arhivu. So neprofitna dobrodelna organizacija, v kateri pomagajo prostovoljci. Kot vsa ostala društva se financirajo s članarinami, različnimi prejemki ter donacijami. Hranijo veliko starejših dokumentov in knjig. Gradivo se ves čas zbira in dopolnjuje, veliko ga dobijo z donacijami, posamezniki darujejo tudi svoje osebne arhive. Med zvrstmi gradiva se najde spisovno in fotografsko, tiski in tudi digitalno gradivo ter zvočni zapisi. Posnetki ustne zgodovine se hranijo na CD-jih, ki niso primerni za dolgoročno hrambo, zato bi jih bilo potrebno redno kopirati na zunanji disk oz. na kakšen drug medij. Gradivo ni shranjeno

³⁰ *Slovenian Museum & Archives, 6409 St. Clair Ave, Cleveland, Ohio, USA.*

³¹ *Richmond Brothers je bila tovarna v kateri je bilo zaposlenih zelo veliko Slovencev.*

³² *Slovenian Genealogy Society International, Inc., 6415 St. Clair Avenue, Cleveland, Ohio, USA.*

v posebnem prostoru, ampak je urejeno kot knjižnica, tako da lahko obiskovalec sam pobrska za iskanim gradivom. Arhiv je vsebinsko in tehnično urejen, potreben pa bi bil podrobnejši popis vsega gradiva, ki ga hranijo.

Slovenski muzej in arhiv pa ni edini slovenski muzej v Clevelandu, saj v mestu deluje tudi Muzej polke.³³ Ustanovljen je bil leta 1987, njegova gonilna sila pa je Joe Valenčič, eden ustanoviteljev in sedanji direktor. Slovensko-ameriška polka oz. Cleveland Polka Style je plesna glasba, ki se je razvila iz slovenskih narodnih pesmi, ki so jo emigranti prinesli v Ameriko. Pesmi so se amerikanizirale, razvil se je nov plesni oziroma glasbeni slog. Zaradi svoje enostavnosti in preprostosti pa je bila glasba najbolj popularna po drugi svetovni vojni.

Muzej vsako leto organizira različne dogodke – od tombole, festivala kranjskih klobas, plesov do vsakoletnega festivala *Thanksgiving Polka Weekend*, ki poteka vsako leto v mesecu novembru in na katerem vsako leto izberejo album leta, glasbenika leta, ansambel leta in življenjsko priznanje. Organizacija dogodkov je eden od načinov financiranja, sredstva pa pridobivajo tudi z donacijami. Muzej polke hrani okrog 5000 različnih plošč. Vse gradivo je shranjeno v arhivskih škatlah in v glavnini urejeno in popisano po abecedi in posebnih kodah, ki so na škatlah. Nekaj je tudi spisovnega, fotografskega in filmskega gradiva ter tiskov in glasbenih inštrumentov, kot so harmonike in drugi inštrumenti. Del gradiva (okrog 500 plošč) je digitaliziran. Arhivsko gradivo se hrani v dveh prostorih, ki se uporabljata le za hrambo arhivskega in dokumentarnega gradiva in sta na mestu, varnem pred vdorom vode, primerno oddaljena od plinskih, vodovodnih, kanalizacijskih napeljav, kurišč, dimovodov, glavnih vodov centralne kurjave in podobnih napeljav. Skladišči sta opremljeni s kovinskimi policami, gasilnimi aparati, klimo in napravo za javljanje požarov. Dostop v prostor je omejen. Za urejanje gradiva imajo zaposlenega arhivista.

Ne le v Muzeju polke, slovenska glasba se vsako nedeljo sliši tudi s kora dveh, še danes delujočih slovenskih župnijah v Clevelandu – v župniji sv. Vida,³⁴ najstarejši slovenski župniji v Clevelandu, ustanovljeni leta 1893, in župniji sv. Marije Vnebovzete.³⁵ Obe v svojih prostorih hranita arhivsko gradivo in zakramentalne knjige. Nekdaj so na področju clevelandske škofije delovale še štiri slovenske župnije: Sveti Ciril in Metod v Lorainu (1905–2009), Sveto srce v Barbertonu (1916–2002), Sveta Kristina v Euclidu (1925–2010) in Sveti Lovrenc v Clevelandu (1901–2010). Gradivo slednje se hrani v Škofijskem arhivu v Clevelandu.³⁶ Fond z naslovom Župnija Sveti Lovrenc³⁷ obsega 17 škatel in 1 mapo. Gradivo, ki je pisano v slovenskem in angleškem jeziku, je urejeno in popisano na nivoju tehničnih enot. Poleg matičnih knjig fond vsebuje oznanila, fotografije, zapisnike, finančna poročila ter obletne brošure. Za raziskovalne namene je gradivo dostopno brez omejitev, razen matičnih knjig, ki so dostopne na podlagi zahteve za potrebe rodoslovja.

Evidentirano je bilo gradivo v župniji sv. Marije Vnebovzete, ki deluje od leta 1905/06. V celoti so ohranjene in urejene matične knjige, glavnina gradiva pa je bila v letu 1987 uničena. Ohranjeno gradivo ni urejeno in valorizirano. Hrani se v kletnih prostorih, ki se uporabljajo tudi za shrambo številnih drugih stvari, arhivski prostor pa

³³ *National Cleveland-Style Polka Hall of Fame (American Slovenian Polka Foundation), 605 East 222nd Street, Euclid, Ohio, USA.*

³⁴ *St. Vitus Cleveland, 6019 Lausche Ave. Cleveland, Ohio, USA.*

³⁵ *St. Mary of the Assumption Cleveland, 15519 Holmes Ave., Cleveland, Ohio, USA.*

³⁶ *Archives of Catholic Diocese of Cleveland, Cathedral Squuare Plaza, 1404 EastNinth Street, Cleveland, Ohio, USA.*

³⁷ *St. Lawrence Parish.*

predstavlja ena kovinska omara. Veliko je kopij posameznih publikacij, letnih poročil in finančnih poročil, ohranjene so številne fotografije, ki niso opremljene s potrebnimi vsebinskimi metapodatki. Celotno gradivo župnije obsega 11 tekočih metrov. Nekaj gradiva naj bi se še vedno hranilo pri posameznikih po domovih. Izkazala se je velika potreba po organizaciji zbiranja gradiva o aktivnostih in delovanju župnije v obdobju do leta 1987. Na območje župnije se danes naseljujejo Afričani, glavnina slovenskih župljanov živi izven župnije, vanjo se vračajo k bogoslužnim obredom. Župnija je poleg verskega središča tudi kulturni center. Tu delujejo številne skupine, kot so folklorna skupina Kres, pevski zbor Korotan, sobotna slovenska šola (od leta 1915), podružnica Kranjsko slovenske katoliške jednote, Društvo Borštarnji, Oltarno društvo, Društvo Blažene Marije Mati Tereze, čebelarski klub, zbor Ilirija, balinarski klub, upokojenci, mladinski klub in druge manjše skupine. V župniji organizirajo številne dogodke, med najbolj odmevnimi so dogodki za zbiranje finančnih sredstev za dobrodelne namene, pikniki in veselice ter dogodki, povezani s cerkvenimi prazniki.

Poleg verskih središč se Slovenci v Clevelandu zbirajo in družijo tudi zunaj mesta na Slovenski Pristavi,³⁸ ki je nastala prav s tem namenom. Leta 1961 jo je ustanovila skupina političnih beguncev, ki so iz Slovenije prišli po drugi svetovni vojni. Število članov se še vedno povečuje, člani pa morajo imeti slovensko poreklo. Gre za kulturno in rekreacijsko društvo, privatni klub, slovensko katoliško organizacijo za rekreacijo in relaksacijo članov. Pristava je odprta od konca maja do konca oktobra. Organizirajo zabavno-rekreacijske prireditve (piknike, veselice, kulturne dogodke), svoje prireditve pa imajo tukaj tudi druga slovenska društva. Financirajo se s članarinami, prireditvami in donacijami. Gradivo je ohranjeno od začetka delovanja, veliko pa ga je še po domovih posameznih predsednikov in članov. Poleg spisovnega gradiva hranijo tudi tiske, fotografsko gradivo in tehnične risbe. Od leta 1990 se zapisniki pišejo v angleškem jeziku. Arhivski prostori so ločeni od drugih prostorov in so namenjeni le shranjevanju dokumentarnega in arhivskega gradiva. So na mestu, varnem pred vdorom vode, v prostoru ni vidnih napeljav, uporabljajo se termometri za merjenje temperature, naprave za javljanje požarov, nameščeni so gasilni aparati, kontrola dostopa je zabeležena v elektronski obliki. V prostoru so nameščeni kovinski predalčniki, za gradivo je uporabljena ustrezna tehnična oprema. Zaradi razpršenosti gradiva bi bilo potrebno zbrati vse gradivo, ki se hrani po domovih članov, ga urediti in hraniti v primernih prostorih. Poskrbeti je potrebno tudi za elektronsko gradivo, ki se hrani na osebnih računalnikih posameznih predsednikov. V elektronski obliki se danes vodi tudi evidenca članov. Prav tako je potrebno poskrbeti tudi za digitalne slike, Slovenska Pristava pa ima tudi svojo spletno stran.

Leta 1910 je bila ustanovljena Slovenska dobrodelna zveza, ki je povezovala ljudi, ki so delali v rudnikih. Na začetku je delovala samo v mestu Cleveland, danes pa deluje pod imenom *American Life Association* (AMLA)³⁹ na območju celotne zvezne države Ohio, kjer je organiziranih 16 podružnic. Prodajajo življenjska zavarovanja za člane. S pomočjo finančnih donacij sodelujejo pri pripravi dobrodelnih prireditev in sponzoriranju slovenskih prireditev, s čimer želijo pomagati ohranjati slovensko kulturno dediščino. Včasih se je le-ta ohranjala s posebnimi paradami, na kar kažejo tudi številne ohranjene uniforme in druga obredna oblačila. Gradivo je večinoma ohranjeno od ustanovitve naprej. Poleg spisovnega gradiva hranijo tudi publikacije, brošure, obrednike, fotografije. Večina gradiva je v fizični obliki, v digitalni obliki so skenirana življenjska zavarovanja, pri katerih pa še vedno ohranjajo originalne dokumente na papirju. Gradivo je shranjeno v predalčnikih in kartonastih škatlah ter fasciklih, skupni obseg gradiva je približno 92

³⁸ Slovenska Pristava, 1024 Brandt Street, Harpersfield, Ohio, USA.

³⁹ American Mutual Life Association, AMLA, 19424 S. Waterloo Road, Cleveland, Ohio, USA

tekočih metrov. Arhivski prostor predstavlja en velik prostor v prvem nadstropju, ki je ločen od drugih prostorov, na mestu, varnem pred vdorom vode ter oddaljenem od kakršnih koli napeljav. Opremljen je s kovinskimi predalčniki in kovinskimi policami. Organizacija izdaja publikacijo *Naš glas (Our Voice)*, ki je urejena po kronološkem vrstnem redu, prav tako so urejeni tudi zapisniki. Ostalo gradivo je urejeno po vsebini, gradivo podružnic pa po posameznih podružnicah. Potrebno bi bilo opraviti valorizacijo gradiva ter urediti in popisati gradivo v kartonastih škatlah. Pri tem delo otežuje delno poznavanje slovenskega jezika, ki je v organizaciji prevladoval do leta 1960.

Slovenski dom za ostarele⁴⁰ je bil ob ustanovitvi leta 1957 prvotno namenjen ostarelim ovdovelim slovenskim moškim. Po letu 1972 so začeli sprejemati tudi ženske in oskrbovance drugih narodnosti ter prešli iz doma za moške v dom za ostarele. Danes imajo 150 postelj, na začetku jih je bilo 24. Danes ima še vedno večina stanovalcev slovenske korenine, vključeni pa so tudi ljudje, ki živijo v bližini (litvanska, hrvaška, slovaška skupnost). Financirajo se z donacijami, ter s plačili oskrbnine. Gradivo se v predalčnih in fasciklih hrani od začetkov do danes. Najstarejše gradivo, ki ga hranijo, so zapisniki odborov, fotografije in dokumentacija o gradnji doma ter časopisni članki. Hranijo tudi osebno gradivo posameznikov, ki vstopijo v njihov dom in jim ga ti predajo v hrambo. Glavnina gradiva je v fizični obliki. Omejen je dostop do personalnih map stanovalcev, ki so zaupne in se hranijo trajno. Skladiščni prostori se nahajajo v kletnih prostorih doma, dostop pa je omejen.

Še ena izmed organizacij, ki hranijo gradivo Slovencev v ZDA, je *Western Reserve Historical Society*.⁴¹ V njej sicer hranijo gradivo različnih narodnosti, med katerimi Slovenci predstavljajo le droben delček. Ker gradivo ni urejeno po fondih, sva s pomočjo zaposlenih prišli do podatkov o tem, v katerih zbirkah in fondih je gradivo, povezano s Slovenci. Popis gradiva, ki se nanaša na Slovence in Slovenijo, je tako narejen na podlagi zapisov v njihovi podatkovni zbirki. Ob vsakem zapisu v popisu je tudi povezava do podrobnejšega opisa na spletni strani (Evidentiranje, 2018). To gradivo obsega 82 knjig, 37 zbirk rokopisov, 7 zbirk fotografij, 3 t. i. vertical files in 27 serij publikacij in časopisov. Najstarejše gradivo, povezano s Slovenci, je s konca 19. stoletja. Gre za zapisnike Slovenskega narodnega doma, letake Andreja Smolnikarja, gradivo Friderika Barage (slovenskega misijonarja) ter mikrofilm matičnih knjig Župnije sv. Vida. Ohranjeno je gradivo različnih slovenskih organizacij, med drugim Slovenske narodne podporne jednote, Progresivnih slovenskih žensk v Ameriki kot tudi personalne zbirke pomembnejših posameznikov v slovenski skupnosti v Clevelandu (George Voinovic, Frank Lausche – oba sta bila v svojem času izvoljena za župana Clevelanda, guvernerja Ohia in ameriškega senatorja). Iskanje po zbirkah in katalogu je možno tudi preko spletne strani <http://catalog.wrhs.org/collections/search>. Vlogo za dostop do gradiva je potrebno oddati vsaj en teden vnaprej za neobdelano gradivo, že obdelano gradivo je dostopno še isti dan. Zelo malo gradiva je digitaliziranega. Podatki o morebitni nedostopnosti gradiva so navedeni ob izpisu na spletni strani. Podatkovna zbirka in katalog *Western Reserve Historical Society* tako predstavlja pomemben vir za raziskovanje zgodovine ameriških Slovencev na tem območju.

Prvo evidentiranje v ZDA s strani slovenskih arhivistov je tako uspelo podati oceno obstoječega stanja v najbolj ogroženih arhivih slovenskih izseljeniških društev in organizacij v ZDA. Velika zasluga gre Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki podpira projekt evidentiranja in urejanja arhivskega gradiva v slovenskih društvih v zamejstvu in po svetu, ter številnim izseljencem, ki so slovenske arhiviste

⁴⁰ *The Slovene Home for the Aged, Skilled Care and Rehabilitation, 18621 Neff Road, Cleveland, Ohio, USA.*

⁴¹ *Western Reserve Historical Society, 10825 East Boulevard, Cleveland, Ohio, USA.*

sprejeli z odprtimi rokami in jim z veseljem pomagali pri najinem delu. V prihodnje čaka še veliko dela, v prvi vrsti evidentirati arhivsko gradivo ostalih slovenskih skupnosti v ZDA ter izpeljati konkretne aktivnosti v primeru propada ali zaprtja slovenskih narodnih domov oz. drugih organizacij.

5. VPRAŠANJE DOSTOPA DO IZSELJENSKEGA ARHIVSKEGA GRADIVA

V preteklosti se je večkrat razpravljalo o tem, kje naj se hrani izseljensko arhivsko gradivo, posebej v primeru prenehanja organiziranega delovanja izseljenske skupnosti ali po smrti pomembnih posameznikov, ko je tveganje za njegovo izgubo zelo veliko. Vprašanje, ki je povezano z dostopnostjo in uporabo tovrstnega gradiva, je in bo aktualno tudi v prihodnje, saj je izseljensko arhivsko gradivo pomembno za matični narod in ga upravičeno štejemo za del slovenske kulturne dediščine, istočasno pa je tudi kulturna dediščina priseljenske države, v kateri je nastalo. Splošno stališče slovenske arhivske stroke je, da se mora gradivo hraniti v okolju, v katerem je nastalo in da je v tem okolju potrebno poiskati čim več možnosti za njegovo hrambo, vendar na način, da bo tudi dostopno za uporabo.⁴² Če gradivo sprejmejo pristojne javne arhivske ali druge inštitucije priseljenske države, je zelo pomembno, da se ga pred izročitvijo uredi in temeljito popiše (v jeziku priseljenske države), sicer ga izpostavljamu nevarnosti, da se zaradi nerazumevanja njegove vsebine »izgubi« v arhivskih skladiščih in za vedno postane nedostopno za uporabo in raziskave. V primeru, da pride do ustanovitve centrov slovenskih izseljencev,⁴³ ki bodo zbirali in skrbeli za varstvo arhivskega gradiva slovenskih izseljenskih skupnosti, pa je potrebno poskrbeti za njihovo finančno in kadrovsko stabilnost.⁴⁴ Tretja možnost, ki je trenutno med slovenskimi izseljencih najbolj zastopana, je lastno varstvo arhivskega gradiva. Ta način pa pomeni, da je gradivo razpršeno, dostop do njega je zelo omejen, tveganje izgube v primeru prenehanja delovanja pa veliko. Šele v primeru, ko se zdi, da je izguba gradiva neizogibna, je treba razmišljati tudi o možnosti prevzema arhivskega gradiva slovenskih izseljencev v arhivsko inštitucijo v domovini.

Kadar za lastno gradivo skrbijo izseljenske organizacije same, jim je potrebno nuditi čim večjo strokovno podporo. Pri tem je potrebno razmisliti o možnosti, da bi v matični domovini odprli delovno mesto arhivista, katerega osnovna naloga bi bila sodelovanje z izseljenskimi organizacijami pri zbiranju in varovanju njihovega arhivskega gradiva. Četudi projekt evidentiranja, ki je predstavljen v prispevku, prinaša rezultate, težave ostajajo, predvsem pri vzdrževanju stikov in kontinuiranem strokovnem delu z izseljenskimi organizacijami. Arhivisti smo v sodobnem času obremenjeni s številnimi delovnimi obveznostmi, tako da je redno delo z več izseljenskimi organizacijami zelo težko oz. skoraj nemogoče vzdrževati. Problem pri lastni hrambi gradiva ostaja njegova (ne)dostopnost, bodisi zaradi oddaljenosti od domovine, neurejenosti ali drugih razlogov. O rešitvi se je razmišljalo tudi v strategiji razvoja slovenskega elektronskega arhiva, saj je v projekt njegove vzpostavitve vključena naloga izbire in nakupa programskega orodja za oddaljeno popisovanje. Takšno orodje bi moralo omogočati neposredno sodelovanje med izseljencem-popisovalcem in arhivistom v domovini, ki bi lahko s pomočjo

⁴² O možnih rešitvah več Drnovšek (1999), str. 18–19.

⁴³ Npr. Zgodovinski arhiv za slovenske Avstralce za Novi Južni Wales (HASA NSW) v Sydneyju ali Arhiv Kanadsko-slovenskega zgodovinskega društva Toronto.

⁴⁴ V Sydneyju je gradivo slovenskih skupnosti v Novem Južnem Walesu zbirala, urejala in popisovala HASA NSW s pomočjo prostovoljnega dela, vendar je na koncu, zaradi težav s pridobivanjem mladih moči za delo v arhivu in ob neodzivnosti avstralskih arhivskih inštitucij, zbrano gradivo podarila Arhivu RS. Prim. Arhiv RS, SI AS 2185, Zgodovinski arhiv za slovenske Avstralce za Novi Južni Wales.

oddaljenega dostopa takoj pomagal. Orodje bi moralo tudi omogočati, da se popis gradiva in njegove morebitne digitalne kopije objavijo na spletnih straneh slovenske javne arhivske službe, in s tem postane dostopno ne glede na lokacijo hrambe izvornikov.

6. ZAKLJUČKI

Slovensko izseljensko arhivsko gradivo sodi v kategorijo ogroženega arhivskega gradiva. Poleg staranja članstva, asimilacije, manjšega vključevanja mlajših generacij, slabše zakonske zaščite in finančnega položaja izseljenske organizacije lahko vzroke za takšno ugotovitev najdemo v tudi v odnosu do tega gradiva tistih izseljencev, ki gradiva niso ustvarili, temveč le podedovali. S tem projektom Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Arhiva RS se želimo v čim večji meri izogniti trditvi, da so bila mnoga evidentiranja pri slovenskih izseljencih omejena na posameznikove raziskovalne interese (Drnovšek, 1999). Z arhivskim strokovnim pristopom, ki je usmerjen v arhivsko gradivo kot takšno, ne glede na njegovo pojavno obliko, vsebino ali ustvarjalca, želimo v čim večji meri pomagati izseljenskim društvom, organizacijam in posameznikom, da ohranijo arhivsko gradivo, ki nastaja pri njihovem delovanju, da ga znajo pravilno ovrednotiti, urediti in popisati. Popisi gradiva, ki nastajajo ob evidentiranju in odražajo njegovo vsebino, pa so namenjeni vsem, ki jih zanima raziskovanje slovenskega izseljenstva, saj le z uporabo gradiva in objavami izsledkov raziskav le-to izpolni svoje poslanstvo.

SUMMARY

RECORDING AND ARRANGING ARCHIVES AT SLOVENE EMIGRANT SOCIETIES IN NEIGHBOURING COUNTIES AND ABROAD

Danijela JURIČIĆ ČARGO, M. Sc., Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC, Maja POVALEJ, Alenka STARMAN ALIČ, M. Sc.

Archives of the Republic of Slovenia, Ljubljana, Slovenia,
daniela.juricic@gov.si, andreja.skofljanec@gov.si,
maja.povalej@gov.si, alenka.starman-alic@gov.si

The recording of archives, which is located abroad and is of importance for Slovenia and Slovenians, has a long and established tradition in Slovenia. It was introduced in archival legislation already back in 1966. Archives of Slovenian national communities abroad provide an insight into their activities and lives, strengthen the ethnical and cultural identity of Slovenians abroad, and constitutes a very important source for further research on migration processes. In the past, the recording of archives was carried out by various research institutes, however, since 2015, a more strategically planned recording of archives has been established in cooperation between the Archives of the Republic of Slovenia and the Office of the Government of the Republic of Slovenia for Slovenians Abroad. Slovenian communities abroad are given expert advice and help on how to preserve their archival documents.

Authors will describe the process of the recording such archives, explain the main problems encountered by the Slovenians abroad when dealing with storage, access and preservation of their archival documents, and draw a conclusion on how such archives are to be protected in the future. A case study on the recording of archives of the Slovene community in the United States of America will be presented.

Viri in literatura:

- Čebulj Sajko, B. (1990).** Preteklo in sedanje delovanje Inštituta za slovensko izseljenstvo. *Dve domovini/Two Homelands*, 1, 1990, str. 11–20. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Čebulj-Sajko, B. (2011).** Arhivirani spomini avstralskih Slovencev. Prvi del, Pomen njihovega arhivskega gradiva za etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 51, št. 1/2, str. 55–62. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Drnovšek, M. (1999).** Gradivo o slovenskih izseljencih. V: Kafol, M., Mravlja, M. (Ur.), *Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev v tujini, Novosti v slovenskih arhivski zakonodaji, Arhivski informacijski sistem: 18 zborovanje 29. 9. do 1. 10. 1999 v Postojni*, str. 16–19. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Drnovšek M. (ur.) (2000).** Slovensko izseljensko gradivo. Okrogla miza, Ljubljana, 31. maj 2000. *Dve domovini/Two Homelands*, 11-12, 2000, str. 91–144. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Drnovšek, M. (2004).** Kje je gradivo izseljenskih društev v Franciji in Luksemburgu? *Arhivi*, 27, št. 2, str. 205–208. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Drnovšek, M. (2008).** Društveni arhivi v Nemčiji: Med preteklostjo in sedanjostjo. *Arhivi*, 31, št. 2, str. 251–261. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Kalc, A. (2003).** Stanje arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva pri slovenskih izseljencih po svetu: končno poročilo o izvajanju ciljno raziskovalnega projekta. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
- Kobal, N. (1978).** VII. zborovanje slovenskih arhivistov v Slovenj Gradcu. *Arhivi*, 1, št. 1, str. 43. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Klemenčič, M. (1991).** Slovenci v Združenih državah Amerike. *Zgodovinski časopis*, 45, št. 1, str. 107–112. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Slovenska skupnost v ZDA. (s. d.).** Dostopno na <http://www.cleveland.konzulat.si/index.php?id=841> (pridobljeno 4. 1. 2019).
- Šmid, G. (2009).** Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini. *Arhivi*, 32, št. 1, str. 85–93. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Šmid, G. (ur.) (2017).** Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini, 13, št. 1, Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Šmid, G. (ur.) (2018).** Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini, društva in organizacije Slovencev po svetu, 14, št. 3, Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Trebše Štolfa, M. (1999).** Pomen priprav na evidentiranje in pridobivanje kopij arhivskega gradiva zunaj meja Republike Slovenije. V: Kafol, M., Mravlja, M. (Ur.), *Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev v tujini, Novosti v slovenskih arhivski zakonodaji, Arhivski informacijski sistem: 18 zborovanje 29. 9. do 1. 10. 1999 v Postojni*, str. 24–29. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Umek, E. (1978).** Zaključki iz referatov slovenjgraškega arhivskega zborovanja o raziskovanju in evidentiranju virov za slovensko zgodovino. *Arhivi*, 1, št. 1, str. 41–42. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (2006, 2014).** Uradni list RS, št. 30/06 in 51/14.